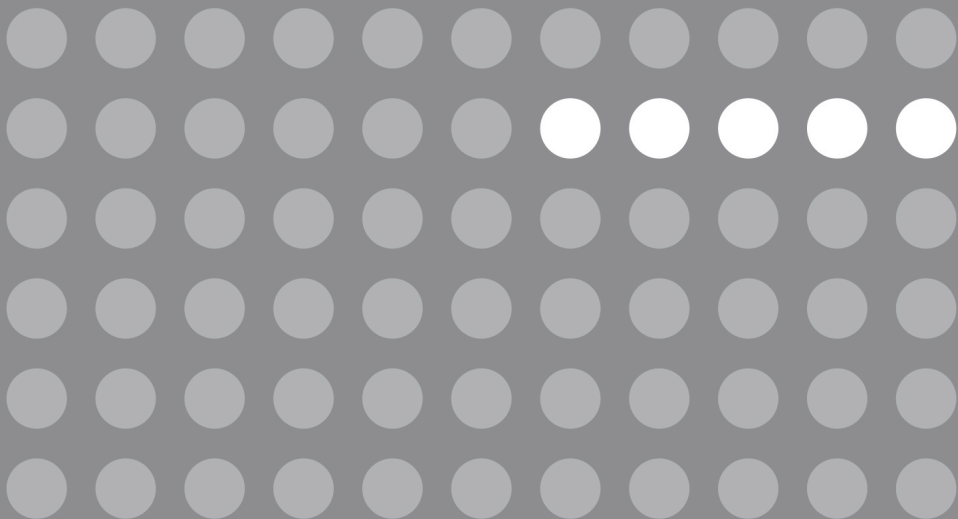

VERDIEP JE IN

BIJBELSE WIJSHEID

**BÉNÉDICTE LEMMELIJN
PANC BEENTJES**

10 BIJBELSTUDIES

Verdiep je in Bijbelse wijsheid

1e druk 2022

ISBN 9789089122636

NUR 707

Ontwerp omslag en lay-out: 2K Denmark, Hoebjerg

Opmaak: Gewoon Geertje, Genemuiden

De Bijbeltekst in deze uitgave is ontleend aan de NBV21

© Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap 2021.

© 2022 Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap, Haarlem/Antwerpen

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor informatie over het citeren of overnemen van teksten uit deze uitgave, zie bijbelgenootschap.nl/voorwaarden.

De Bijbel voor iedereen

Het Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap (NBG) brengt de Bijbel dichtbij, al meer dan 200 jaar. In de Bijbel horen wij Gods boodschap van liefde voor de wereld, die ons in beweging brengt en onze weg verlicht. Daarom willen we dat mensen in binnen- en buitenland toegang krijgen tot de Bijbel.

INHOUDSOPGAVE

Woord vooraf	5
Inleiding	7
1. Wat is wijsheid en wie is wijs?	9
2. Wat zijn kenmerken van Bijbelse wijsheid?	14
3. Drie cruciale begrippen uit de Bijbelse wijsheidsliteratuur	17
4. De Bijbelse wijsheidsboeken: hun nationale en internationale context	23
5. Het boek Spreuken	28
6. Het boek Prediker	36
7. Het boek Job	42
8. Wijsheidspsalmen	49
9. Het boek Wijsheid van Jezus Sirach	57
10. Het boek Wijsheid van Salomo	66
Voor de kringleider	73
Lijst van besproken Bijbelteksten	77

WOORD VOORAF

De wording van dit boek vraagt enige toelichting. Oorspronkelijk was professor Bénédicte Lemmelijn uit Leuven benaderd om deze publicatie over ‘Bijbelse wijsheid’ te verzorgen. Maar door omstandigheden heeft zij ervan moeten afzien. Daarop heeft het NBG mij gevraagd om dit project over te nemen.

Omdat professor Lemmelijn de inleiding en de eerste drie hoofdstukken al had geschreven, heb ik die als uitgangspunt genomen. Daarbij heb ik zowel de structuur als de inhoud ervan zoveel mogelijk bewaard. Wel heb ik haar tekst herschreven, er veranderingen in aangebracht en er zaken aan toegevoegd. Vanaf hoofdstuk 4 is zowel de opzet als de inhoud van het boek geheel door mij verzorgd.

Wanneer in de hoofdstukken 5 tot en met 10 Bijbelgedeelten worden besproken en toegelicht, ga ik ervan uit dat je de gekozen passages vooraf aandachtig hebt gelezen en dat je die tekst bij de hand houdt. Ik gebruik daarbij steeds de *Nieuwe Bijbelvertaling* van het Nederlands Bijbelgenootschap in de gereviseerde editie van 2021, die onder de naam NBV21 in oktober 2021 is verschenen. Af en toe wijkt deze tekst af van de oorspronkelijke NBV-uitgave uit 2004.

In de hoofdstukken 9 en 10 wordt aandacht besteed aan de boeken *Wijsheid van Salomo* en *Wijsheid van Jezus Sirach*, die in de traditie van de reformatie niet tot de Bijbel worden gerekend. Als deze boeken niet in je Bijbeleditie zijn opgenomen, kun je de passages die besproken worden via internet vinden op debijbel.nl of in de gratis app Mijn Bijbel.

Graag bedank ik de redactie van de serie *Verdiep je in ...*, die mij bij verschillende onderdelen van dit boek zeer behulpzaam is geweest.

Zeist, januari 2022
Prof.dr. P.C. Beentjes

INLEIDING

Wijsheidsliteratuur is in de allereerste plaats de schriftelijke neerslag van praktische levenservaringen. Wijsheidsteksten proberen het leven in kaart te brengen en er een systeem in te ontdekken. Ze roepen op om van het leven te genieten, of om er in ieder geval het beste van te maken. Dat levert soms nuchtere adviezen op, soms ook sceptische gedachten die de lezer waarschuwen voor een leven dat in werkelijkheid niet bestaat.

Net zoals in de buurlanden rondom het oude Israël het geval was, schrijven de auteurs van de Bijbelse wijsheidsliteratuur (denk bijvoorbeeld aan de boeken Job, Spreuken, Prediker; de deuterocanonieke boeken Wijsheid van Salomo en Wijsheid van Jezus Sirach) ervaringen op die gebaseerd zijn op scherpe waarnemingen. Zo overheerst bij hen de overtuiging dat ‘het goede doen’ vruchten afwerpt en dat, omgekeerd, ‘kwaad doen’ ook kwaad veroorzaakt. Een van de uitgangspunten in de Bijbelse wijsheidsliteratuur is dan ook: ‘wie goed doet, goed ontmoet’. Dit is het traditionele motto van de zogenaamde ‘vergeldingsleer’. Vandaar dat de wijsheid, die herhaaldelijk als persoon (‘Vrouw Wijsheid’) het woord neemt, de lezer aanspoort om steeds het goede te doen en het slechte te mijden: ‘Wie mij vindt, vindt het leven’ (Spreuken 8:35).

Niettemin zijn de Bijbelse schrijvers zich er terdege van bewust dat niet iedereen die succes heeft, ook een goed mens is. En ook dat niet iedereen die onder lijden gebukt gaat, een slecht mens moet zijn. Geen wonder dat het vraagstuk van het onverdiende en onrechtvaardige lijden een centrale plaats krijgt in de wijsheidsliteratuur. De oudtestamentische wijsheid laat duidelijk zien dat het leven niet rechtlijnig is, niet voorspelbaar en zeker niet altijd voorspoed kent.

Als we de Bijbelse wijsheidsliteratuur zouden moeten karakteriseren, dan rust zij op drie pijlers of fundamenten. Ten eerste: we vinden er voortdurend oproepen om in ‘gerechtigheid’ te handelen, dat wil zeggen niet alleen oog hebben voor het eigen voordeel, maar ook of zelfs in de eerste plaats voor de gemeenschap. Ten tweede: dat alles moet gebaseerd zijn op ‘ontzag voor de Heer’, de klassieke omschrijving voor geloof en vertrouwen

hebben in God. Ten derde: op die manier kun je leven onder de ‘zegen van de Allerhoogste’. Deze drie begrippen worden in hoofdstuk 3 verder toegelicht.

In hoofdstuk 1 wordt geschetst wat we eigenlijk onder ‘wijsheid’ kunnen verstaan. Hoofdstuk 2 vertelt in het kort hoe die ‘wijsheid’ vervolgens in de Bijbel wordt gepresenteerd, uitgelegd en toegepast. In hoofdstuk 4 wordt de Bijbelse wijsheidsliteratuur vergeleken met die uit omliggende landen en worden verschillende geschriften of genres stuk voor stuk voorgesteld. In de hoofdstukken 5-10 wordt dan uit elk van die Bijbelboeken een karakteristieke passage gekozen. Die teksten worden vervolgens kort uitgelegd en van de nodige achtergrondinformatie voorzien. Ook is er steeds een rubriek waarin verwezen wordt naar aanvullende informatie, zoals websites en boeken. Daarnaast vind je suggesties voor groepsgesprek en voor persoonlijke verwerking.

HOOFDSTUK 1

WAT IS WIJSHEID EN WIE IS WIJS?

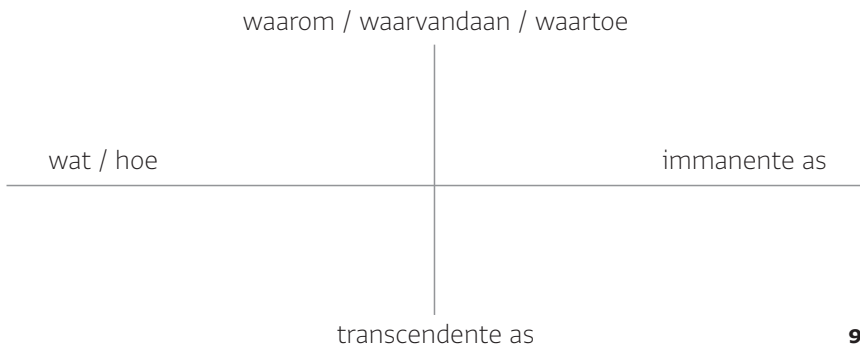

Wijsheid, wat is dat?

Het begrip ‘wijsheid’ is een breed begrip, dat tegenwoordig vaak in verband gebracht wordt met de vele manieren waarop de hedendaagse mens op zoek is naar zingeving en het doel van het leven. Maar waar gaat het eigenlijk om, als we het over ‘wijsheid’ hebben? Als je nadenkt over ‘wijsheid’, lijkt het eerst en vooral over het leven te gaan. En wanneer je een mensenleven bekijkt, dan kun je daarin als het ware twee bewegingen of assen onderscheiden.

De eerste is een *horizontale as*. Deze horizontale as omvat alles wat zich binnen onze horizon, op deze wereld, in het hier en nu afspeelt en in verbondenheid met de mensen rondom ons. De vraag die op de horizontale as – ook wel *immanente as* genoemd – gesteld wordt, is die naar ‘wat’ en ‘hoe’. We zoeken uitleg door de dingen te beschrijven, door dieper proberen te achterhalen op welke wijze alles in elkaar steekt.

Daarnaast is er ook een tweede as, een *verticale as*. Dat is de as die verband(en) probeert te leggen tussen onze oorsprong en ons (uiteindelijke) doel. Die as zou je het best *transcendente* kunnen noemen, omdat ze het gewone leven ‘overstijgt’. En de vragen die op deze transcendente as aan de orde komen, zijn de vragen naar het ‘waarvandaan’, ‘waarom’ en ‘waartoe’. Deze vragen gaan verder dan het beschrijvende ‘wat’ en ‘hoe’. Ze stellen kwesties aan de orde die te maken hebben met zingeving en de uiteindelijke bestemming van ons leven.

Op het punt waar de horizontale en de verticale assen elkaar snijden, staat de mens als individu, als een 'ik' in het 'hier en nu'. Daarbij heeft men een dubbele opdracht. Aan de ene kant is dat het pad van het leven te gaan op *weg naar een bestemming*. En aan de andere kant om dat te doen via een weg die *in het nu te bewandelen* is. Want zonder daadwerkelijke stappen ontstaat er geen weg, en zonder een weg komt men nooit bij de bestemming.

Op dat snijpunt van de twee assen staat een mens niet neutraal. Immers, op de immanente, horizontale as is hij verbonden met iedereen in zijn omgeving en met alles wat hem omringt. Hij of zij is nooit alleen, maar altijd 'in relatie'. Maar een mens staat ook niet neutraal op die transcendente, verticale as. Het besef (of minstens de vraag) ergens vandaan te komen en ergens naar op weg te zijn, doet een mens ook verder kijken dan alleen het eigen 'ik'. En wie niet alleen maar naar zichzelf kijkt, creëert een richting van openheid.

Die twee assen zijn dus wezenlijk met elkaar verbonden. Ze worden slechts werkelijkheid wanneer ze niet alleen elkaar kruisen maar ook samen optrekken. Dus wanneer 'verbondenheid' en 'openheid' als het ware één veld binnen een cirkel vormen. Precies wanneer die verbondenheid (horizontaal) en openheid (verticaal) één geheel vormen en samensmelten, ontstaat religiositeit of religie. Het woord 'religie' komt van het Latijnse woord voor 'verbinden' of 'her-verbinden', en betekent ook 'aandachtig en intens lezen', 'schouwen', 'mediteren'. De mens die in dit kader 'wijsheid' verwerft, kan dat alleen maar doordat hij of zij de totale werkelijkheid, dus het horizontale én het verticale veld, probeert te begrijpen en mee te maken.

Wie is of wordt wijs?

Een wijze is dus iemand die op dat snijpunt van de twee assen op een bepaalde manier in het leven staat. Zo'n wijs leven ontwikkelt zich vanuit een toenemend bewustzijn dat wijsheid zich niet beperkt tot de horizontale as, het concrete leven hier en nu, maar dat ook de verticale as er één geheel mee moet vormen. Zo ontstaat een situatie waarin het 'wat' en het 'hoe' wordt aangevuld met het zoeken naar het antwoord op het 'waarvandaan', het 'waarom' en het 'waartoe'. Het is in deze context dat spiritualiteit zich ontwikkelt.

Wijs worden en wijs zijn is met andere woorden wat we tegenwoordig een *state of mind*, een toestand van bewust leven, zouden kunnen noemen. Die toestand begint op een bepaald moment in het nu, maar ontwikkelt zich daarna natuurlijk ook gaandeweg verder. Immers, beide assen hebben een richting: de immanente in het concrete leven van geboorte tot dood, de